

Dette er ikke en brønd

*Om planlægning og
uforudsigelighed i
udviklingsbistanden*

D E N N Y V E R D E N
TIDSSKRIFT FOR INTERNATIONALE STUDIER

Fattigdom og bistand Hvilke strategier?

Krisen i bistandssystemet

Udviklingsbistand står i dag over for en eksistentiel krise. Dens altoverskyggende vigtighed, effektivitet og legitimitet som instrument i hjælpen til udviklingslande udfordres i stigende grad både hjemme og i modtagerlandene. Den statslige udviklingsbistands andel af den totale kapitaloverførsel er faldet op gennem 1990'erne, og private kapitalstrømme er blevet den dominerende kilde til overførsler af kapital til udviklingslandene. Det har betydet en alvorlig forringelse af den lige adgang for udviklingslandene til eksterne ressourcer (Birdsall 2001). Denne ulighed i den samlede kapitalstrøm til udviklingslandene forstærkes af uligheder i overførslerne af bistand til disse lande. Den statslige bistand har ikke haft nogen kompenserende rolle, som kunne rette op på ubalancerne i de private strømme – i 2001 modtog udviklingslandene i mellemindkomstgruppen USD 15 mia. sammenholdt med de USD 13 mia., som gik til de mindst udviklede lande (LDCs) (ibid). Debatten der foregår om retningen af bistanden, om de politiske systemer der knytter sig til leveringen af bistand, bistandens virkninger og regeringsførelsen i de lande, der modtager bistand, bidrager til en følelse af desillusion, således at bistandsbudgetterne i næsten alle donorlande er under pres. Tendensen til at knytte politiske betingelser til leveringen af bistand har svækket ejerskabet over den politiske beslutningstagning i mange udviklingslande, hvilket yderligere har forringet resultaterne af bistanden (Sobhan 2004; World Bank 1998).

Denne artikel er udformet som en gennemgang af debatten om ejerskab i bistanden og relaterer dette til bistandens rolle som et instrument til fattigdomsbekæmpelse. Artiklen hævder, at svagt ejerskab præger fattigdomsbekæmpelsesprogrammerne i de fleste af de udviklingslande, som har en tendens til at være stærkt afhængige af bistand. Det har bragt en effektiv udnyttelse af bistanden til gunst for de fattige i fare. Denne ineffektivitet i bistanden er blevet forstærket af, at donororganisationerne selv, specielt de multilaterale organer, endnu ikke har udviklet en troværdig strategi til fattigdomsbekæmpelse (Akash & Sobhan, under publicering).

Derfor har den politiske rådgivning, som bistandsdonorerne har tilbudt i de sidste to årtier, tjent som en ineffektiv guide for regeringerne i udviklingslandene. Disse regeringer, som i det store og hele har overgivet deres beslutningstagningsforpligtelser til donorerne, har gjort meget begrænsede fremskridt med hensyn til at bekæmpe fattigdom. Tabet af ejerskab har undermineret den politiske troværdighed hos regeringerne i udviklingslandene og har modvirket opbygningen af en indenlandsk institutionel kapacitet, hvilket i sidste ende har bidraget til, at staten har mistet legitimitet (Singh 2004). Det er denne krise i staten, som er kilde til ledelsesproblemerne i mange udviklingslande. Ethvert forsøg på at forbedre bistandens effektivitet som middel til fattigdomsbekæmpelse skal findes i en fuldstændig gentænkning af de politiske dagsordner i forbindelse med bistand, både i udviklingslandene og i det internationale udviklingssamfund. Denne proces må føre ejerskabet til udformningen af indenrigspolitikken tilbage til modtagerne af bistanden (Singh 2004; Sobhan 2004). At føre det politiske ejerskab tilbage vil kræve, at man er opmærksom på karakteren af bistandsforholdet, fordi det får indflydelse på udviklingslandenes politiske økonomi.

Skuffelse over bistanden

Debatten om bistandens effektivitet rækker langt ud over den akademiske verden, fordi der er så store interesser involveret. Der er investeret næsten en billion USD i bistand. Den målestok, som bruges til at måle bistandseffektiviteten, har ændret sig med tiden (Cassen 1994). Den mest moderne måde at måle bistandseffektiviteten på stiller spørgsmålet: Hvordan bliver udviklingsbistanden mest effektiv til at bekæmpe fattigdom globalt? (World Bank 1998). At dette spørgsmål stilles efter et halvt århundrede med udviklingsbistand, giver et mål for den bekymring som hersker over resultaterne af bistandsprocessen. At bruge fattigdom som måleenhed skyldes den karakter af appel det har over for dem, som finansierer bistanden, borgerne, for det meste i rollen som skatteydere, i de udviklede industrilande. Selv om nogle af de bistandsydende regeringer måske engang har været drevet af *realpolitik*, at holde den Tredje Verden fri af kommunismen, så udsprang appellen om bistand dog i vid udstrækning af en humanitær bekymring hos den gennemsnitlige skatteyder i den udviklede verden (Emmirij et al. 2001).

Ved at appellere til moralen hos borgerne i den udviklede verden var det et følelsesmæssigt billede, der blev vist for den pågældende donors vælgere. Deres regeringer formodedes at sende bistand til sultne bønder i Den Tredje Verden, at forbedre livsvilkårene for børn, der tiggede ved vejkryds i Bombay, Rio de Janeiro og Lagos for at hjælpe familien, som levede i de usle slumområder ved disse storbyer. Behovet for sådan en bistand var fra starten planlagt til at skulle høre op igen (ibid.). En effektiv bistand har altid været bestemt til at dække manglen på opsparinger og investeringer,

at dække underskuddet på betalingsbalancen, og hjælpe udviklingslandene på vej til udvikling ved egen hjælp. Den dybe skuffelse over tre årtiers udviklingsbistand skyldes både, at der stadig findes fattigdom, og at fattigdommen findes side om side med overfloden hos de få i mange tredjeverdenslande (Hayter 1985). Bistandsorganerne, som skulle trække dollars ud af bekymrede lovgivere for at kunne fortsætte deres bilaterale bistandsprogrammer og supplere kapitalgrundlaget i Verdensbanken, var i stigende grad i vanskeligheder, når de skulle forklare den vedvarende endemiske fattigdom i mange tredjeverdenslande. Genopdagelsen af regeringførelse som den afgørende komponent i bistandsprogrammets succes udspandt sig, hævdes det, af et behov for at retfærdiggøre det, som skatteydere i industrilandene anså for et massivt misbrug af deres surt tjente penge og det åbenbare bedrag i bistandsorganernes appel til skatteydernes samvittighed. Kravet fra skatteyderne i industrilandene om synlige resultater af bistandsbudgetterne var i sig selv et biprodukt af et politisk klima, som blev mere og mere fjendtligt over for stigende beskatning og offentlige udgifter. I dette miljø så nedskæringer på bistandsbudgettet ud som politisk billige foranstaltninger, fordi modtagerlandene ikke kan stemme ved valg i industrilandene.

De politiske reformers æra

Bekymringen over de desillusionerede skatteydere i Nord var i sig selv betinget af den åbenbare medskyld, som bistandsorganerne havde for forkert brug og misbrug af bistanden og deres skjulte rolle i opbygningen af en klasse af mennesker, som havde fordel af bistanden på bekostning af flertallet af borgerne i udviklingslandene (Sobhan 1990; Hayter 1985). Reaktionen fra industrilandenets bistandsorganer på den stigende følelse af vrede i donorlandene var derfor præget både af forventningen om, at skuffelsen over bistanden kunne vendes og af deres ønske om institutionel overlevelse. I et ønske om at beskytte budgetterne fokuserede bistandsorganerne på to temaer for at omformulere bistandsstrategierne:

- i) at få rettet op på politikkerne
- ii) at omdirigere bistanden til de fattige

Anden del var imidlertid i vid udstrækning underordnet den første, fordi de dominerende donorer gennem 1980'erne mente, at den rigtige politik ville stimulere væksten, som igen ville begrænse fattigdommen. For at få rettet op på politikkerne blev bistanden i stigende grad tilbudt på betingelse af, at der blev gennemført politiske reformer i de respektive udviklingslande, efter retningslinjer udstukket af donorerne (Singh 2004). Denne dagsorden om politiske reformer var også stærkt påvirket af de ideologiske udspil, som kom fra administrationerne i Washington og London, hvor Reagan og Thatcher i 1980'erne regerede, og som også

underskrev den såkaldte *Washington Consensus*. I land efter land gennemførte Verdensbanken og Den Internationale Valutafond (IMF), tilsammen kaldt Bretton Woods institutionerne (BWI), stabiliseringsprogrammer fulgt op af en pakke af strukturtilpasningsreformer, som var inspireret af netop *Washington Consensus* (Williamson 1997). Op til USD 75 mia. blev gennem 1980erne investeret i disse programmer.

Med nogle fremtrædende undtagelser blandt udviklingslande og overgangsøkonomier var 1980ernes reformdrevne bistand en åbenlys fiasko både med hensyn til at fremme en bæredygtig vækst og reducere fattigdommen. Denne fiasko har nu inspireret til endnu en ændring i donorenes bistandsstrategier. Frustrationerne hos skatteyderne i Nord bredte sig fra 'højre' til 'venstre', anført af NGO'er, radikale forskere og kirkelige grupper. Kritikerne fremstillede 1980erne som en tid med mislykkede reformer, der ikke kun ikke forbedrede væksten, men også gjorde en lille del af befolkningen i disse tredje verdenslande meget rige, medens de fattige forblev fattige (Petras & Veltemeyer 2004). 'Højre' fortsatte med at stille spørgsmålstegn ved selve forudsætningen for bistanden og var uimponeret af de reformer, som i løbet af tiåret var blevet sat i gang i mange udviklingslande under ledelse af BWI (Lerrick 2004). Den stærke modstand i USAs kongres mod at tilføre kapital til Verdensbanken, de regionale banker og endog IMF tyder på, at reform-nidkærligheden i bistandsorganerne ikke havde gjort indtryk på de grupper i amerikanske politiske kredse, som var imod bistand. Skuffelsen i USA over bistanden kom tydeligt frem i rapporten fra Meltzer Kommissionen, som USAs kongres nedsatte, og som præsenterede vidtrækkende forslag til ændringer i fremgangsmåde og retning for Verdensbankens og IMF's udlån (Meltzer 2000).

Højeste prioritet til regeringsførelse

For at kunne imødegå kritikerne både fra 'venstre' og 'højre' ser det ud til, at det nye fokus i bistandsstrategien vil være rettet mod at *korrigere regeringsførelsen* samt målrette bistanden mod de fattige gennem det, som James Wolfensohn, den tidligere præsident for Verdensbanken, engang har kaldt *the challenge of inclusion*. Verdensbankens publikationer fra 1990erne antyder, at i hvert fald Verdensbanken har erkendt, at det at få rettet op på politikker og regeringsførelse i kombination sandsynligvis vil reducere fattigdommen. I deres empiriske arbejde vedrørende *Assessing Aid* (World Bank 1998: 2) hævdes det, at "med en *sund ledelse af landet* (min kursivering) vil en bistandshjælp på 1% af bruttonationalproduktet give en nedgang i fattigdommen på 1%". Rapporten anfører, at en stigning på USD 10 mia. i bistanden vil løfte 25 mio. mennesker ud af fattigdom pr. år, *men kun hvis den gives til lande med en sund økonomisk ledelse* (min kursivering). Derimod, hævdede Bankens publikation, at hvis den økonomiske ledelse var svag, ville en stigning på USD 10 mia. kun løfte 7 mio. ud af deres fra-hånden-til-munden tilværelse.

Denne Verdensbanksundersøgelse hævder også, at “forbedringer i de økonomiske institutioner og politikker i udviklingsverdenen er det, der skal til for at kunne tage et kvantespring i fattigdomsbegrænsningen” (ibid: 3). En sådan effektiv anvendelse af bistanden kan også komplementere de private investeringer. At fremme bistandseffektiviteten kræver altså, at bistanden bruges til at styrke såvel institutioner som politikker og til at skabe et aktivt engagement i civilsamfundet, når bistanden skal udformes og afleveres. Disse konklusioner fra Verdensbankens undersøgelse er åbenbart draget på baggrund af et intensivt empirisk arbejde vedrørende bistandseffektivitet baseret på en gennemgang af et stort antal udviklingslande og bistandsprojekter.

Til trods for dens tekniske begrænsninger var Verdensbankens undersøgelse om *Assessing Aid* et vigtigt dokument. Dens udbredelse og analyse af bistandseffektivitet samt forsøget på at bruge empirisk materiale til at undersøge effektiviteten af et tiår med politiske reformer, der var donordrevne og understøttet af betingede tilbud om statslig udviklingsbistand, gjorde den til en milepæl. Undersøgelsen så ud til at afspejle Verdensbankens villighed til at opmuntre til en proces, der kommer indefra, og som fremmer politiske reformer i Den Tredje Verden. Denne gentænkning i Verdensbanken blev yderligere bekræftet i den række af konferencer, som Verdensbanken organiserede rundt omkring i verden, og som tog spørgsmålet om politisk ejerskab op som en afgørende ingrediens i ethvert initiativ til fremme af en bedre regeringsførelse. Ejerskab og de institutionelle problemers betydning blev fremhævet i *World Development Report* i 2001 om fattigdom, og i 2002 om institutioner. Denne gentænkning af bistandspolitikken er ikke begrænset til Verdensbanken. Andre bistandsdonorer som f.eks. England (DFID 1997; DFID 2000), de nordiske lande (Ministry of Foreign Affairs, Norway 2004), Holland (Hout 2004) og senest OECD (OECD 2001) søger også at sammenknytte god regeringsførelse med bistandseffektivitet og hævder, at politisk ejerskab er afgørende for en effektiv anvendelse af bistanden til bekæmpelse af fattigdommen i udviklingslandene.

Opprioritering af fattigdom

Alle sådanne dagsordener for at fremme reformer inden for bistandspolitikken fokuserer på behovet for at give de fattige prioritet i donorerens fordelingsystemer. Men dagsordenerne til fattigdomsbegrænsning beskæftiger sig i stigende grad med *empowerment* af de fattige og kvinder som en integreret del af processen. Donorerens omprioritering har gjort, at de er kommet ud over kun at lægge vægt på vækst opnået gennem politiske reformer. Fattigdomsbegrænsning er nu blevet løftet op til at blive alle donoreres primære mission fra Verdensbanken til IMF, FN, OECD, regionale banker og de fleste bilaterale donorer. Det sociale topmøde i København og Millenniummødet i New York indfangede denne ændring i bistandspolitikken.

Omlægningen af bistandsstrategien har senest manifesteret sig i den vægt, som BWI har lagt på, at der udarbejdes *Poverty Reduction Strategy Papers* (PRSPs) i de enkelte udviklingslande. For at være blandt dem, der vil kunne udvælges til at modtage bistand, er de fleste udviklingslande af BWI blevet rådet til at udarbejde et PRSP i en proces med indenlandske konsultationer. PRSP'erne forventes derfor at blive politiske dokumenter med fuldt ejerskab, som placerer fattigdomsbegrænsning helt centralt i alle udviklingslandenes udviklingsstrategier. PRSP-processen forventes at passe ind i de globale 2015-mål, centreret omkring forskellige foranstaltninger til fattigdomsbekæmpelse og udvikling af de menneskelige ressourcer.

Resten af denne artikel vil beskæftige sig med virkningerne af donor-samfundets gentænkning af bistanden i et forsøg på at forbedre dens effektivitet ved at omlægge den til fattigdomsbegrænsning. Et centralt argument er, at på grund af den indre modsætning i BWIs politik, er sandsynligheden for, at en sådan omlægning af bistanden vil få større indvirkning på fattigdommen ikke større end tidligere generationer af donorstyrede reformer.

Modsætningerne i Verdensbankens nye bistandsstrategi

PRSP'erne er stadig i de fleste udviklingslande stærkt påvirkede af de makroøkonomiske reformer, som BWI tilskyndede til i 1980'erne. Det er ret bemærkelsesværdigt, at det er lykkedes lande, der er så langt fra hinanden som Bolivia, Uganda og Bangladesh, som angiveligt selv har udformet og selv ejer deres PRSP'er, at få inkorporeret essensen af strukturaltilpasningsreformerne i deres PRSP'er. BWI og ikke mindst de lokale forfattere til PRSP'erne skylder nu at forklare, hvordan reformerne, som er udformet så de fremmer importliberalisering og privatisering, bidrager til fattigdomsbekæmpelsen. BWI holder således stadig fast ved deres gamle argument om, at strukturaltilpasningsreformer vil reducere fattigdommen ved at stimulere væksten. Den historiske realitet er imidlertid, at strukturaltilpasningsreformprocessen, med nogle få undtagelser, hverken genererede vækst eller formindskede fattigdommen i de fleste af de lande, som gennemførte reformerne (Rodrik 1999). BWIs insisteren på en langtfra succesfuld reformstrategi, som de fleste bilaterale donorer af uransaglige årsager ikke har draget i tvivl, har kvalt den kreative gentænkning af strategierne for fattigdomsbekæmpelse og bragt udviklingslandenes ejerskab til PRSP-processen i fare.

Medens en anvendelig udviklingsmodel, som forbinder specifikke reformer med vækst, stadig skal bestå erfaringens test, så er der indtil nu ingen udviklingsmodel på tegnebrættet, som faktisk knytter vækst sammen med fattigdomsbegrænsning. Den nuværende praksis, hvor

man simpelthen tilføjer fattigdomsrelaterede projekter til den gamle strukturtilpasningsmodel, forekommer blot at være at støtte en svag teori med dårlige empiriske beviser. Der tages ikke stilling til argumentet om, at den oprindelige udformning fastholdt fattigdommen, fremhævede ulighederne og gav *empowerment* til en lille elite, som kunne udnytte deres rigdom til at monopolisere statens magt og ressourcer (Petras & Veltmeyer 2004). Nogle få såkaldt fattigdomscentrerede projekter vil næppe vende denne proces eller give de fattige *empowerment*. Forsøg på at forhøje bevillingerne til primær sundhed eller at opsætte et sikkerhedsnet for at kompensere ofrene for strukturtilpasningsprocessen vil sandsynligvis ikke ændre magtrealiteterne i de fleste udviklingslande eller redde nogen varigt ud af fattigdommen. En prioritering af fattigdom i bistandsdagsordenen kræver derfor en gentænkning af de underliggende paradigmer for politiske reformer. Vi må udvikle en politisk ramme, som indeholder institutionelle mekanismer, der sikrer medvirken fra de fattige i udviklingsprocessen, giver dem lige muligheder for at konkurrere på markedet, institutionaliserer deres krav om ressourcer, og giver dem en større repræsentation i de demokratiske institutioner (Sobhan 2001).

Der ser også ud til at opstå alvorlige uoverensstemmelser mellem prioriteringen af regeringsførelse i bistandsdagsordenerne og BWIs satsning på politiske udlån. Den forvridende virkning af politiske udlån skyldes de betingelser, som opstilles i forbindelse med at bistanden gives, og som tjener til at kvæle det politiske ejerskab over reformprocessen. Der er nu blandt alle donorer bred anerkendelse af, at reformer uden ejerskab har vist sig ikke at være bæredygtige (OECD 2001). Det forekommer derfor, som om *nytænkningen* af bistandspolitikken ikke rigtig har fjernet spændingerne mellem den diskutale politiske udformning af strukturtilpasningsreformerne og BWIs nye satsning på at prioritere regeringsførelse højest. Det er faktisk ikke lykkedes Verdensbanken at udvikle en sammenhængende model, som knytter regeringsførelsesreformer sammen med de oprindelige strukturtilpasningsreformer (Akash & Sobhan, under publicering). Der er heller ikke noget, der tyder på, at udviklingslandene opmuntres til at påtage sig et ægte ejerskab over deres politiske reformer, herunder udformningen af deres PRSP'er. Vi må vente og se, om et udviklingslands reformprogram eller PRSP bliver accepteret af et bistandskonsortium til at modtage økonomisk støtte., selv hvis det ikke ligger på linie med de politiske prioriteringer i BWI,

Mainstreaming af fattigdomsudryddelsen

To årtiers bistandspolitik og donorstyrede reformer har ikke reduceret fattigdommen nævneværdigt. Da dette bunder i, at udformningen af politikken både hvad angår reformer og fattigdomsbegrænsning er diskutabel, er der ikke nogen grund til at tro, at PRSP-processen eller

den globale retorik, som omgiver 2015-målene vil være særlig effektive med hensyn til at reducere fattigdommen. Faktisk har selve karakteren af de sidste to årtiers projektcentrerede bistandspolitikker bidraget til den fattigdom i tanke og tab af ejerskab, som har styret udviklingspolitikken i denne periode. Det er blevet hævdet, at selve karakteren af bistandspolitikken i de fleste donorlande har ghettoiseret spørgsmålet om fattigdomsbegrænsning ind i et lukket univers af mikroorienterede programmer og projekter, som er målrettet specifikke grupper af fattige (Sobhan 2001). Disse mikroprogrammer er fra starten ude af stand til at skabe den synergi, der er nødvendig for at udrydde fattigdom. Sådanne programmer er tilbøjelige til at degenerere til velfærdstænkning og dermed ikke være bæredygtige uden bistandsdonorernes generøsitet. Med mindre fokus i fattigdomsdiskursen bevæger sig i retning af at *mainstreame* fattigdomsspørgsmålet ved at gentænke udformningen af udviklingspolitikken, vil der formentlig fortsat findes fattigdom op gennem det 21. århundrede.

En *mainstreaming* af fattigdom kræver på det politiske plan, at den forslidte debat om prioriteringen af vækst som vejen til fattigdomsudryddelse må lægges til hvile. Det relevante må være at identificere kilderne, og dem som væksten vil komme til gode, og se, om en sådan vækst vil gavne de fattige direkte eller yderligere marginalisere dem. En troværdig dagsorden for udryddelse, hellere end begrænsning, af fattigdom skulle således forbedre de fattiges muligheder for direkte at bidrage til vækstprocessen ved at gøre dem i stand til at deltage på mere lige vilkår i en markedsøkonomi. At forbedre 40-50% af befolkningens evne til at deltage i en markedsøkonomi er formentlig det mest effektive politiske instrument til at holde en økonomisk vækst i gang. En sådan tilgang til udformningen af en politik antyder, at udryddelsen af fattigdom bør være central i udformningen af de makropolitiskke reformer, og ikke noget man kommer i tanke om efterfølgende. Det kræver en makroøkonomisk dagsorden, som er udformet så den fremmer kapaciteten hos de fattige som producenter, forbrugere og først og fremmest som ejere.

Behovet for en makropolitik, der er udformet så den fjerner fattigdom, har det argument som forudsætning, at fattigdom har sin oprindelse i strukturelle træk i et samfund, som kun kan ændres på makroniveau. Politiske indgreb for at omforme de strukturelle kilder til fattigdom bringer emner som sociale, politiske og økonomiske reformer ind i billedet. Derfor undlader jeg med fuldt overlæg at anvende det lettere genkendelige begreb makroøkonomisk politik og foretrækker ordet makropolitik. Det er mit håb, at denne artikel vil skabe debat, anspore til flere undersøgelser, men først og fremmest opmuntre nationale beslutningstagere og det internationale udviklingssamfund til at gøre sig egne overvejelser over udformningen af politikker.

Gentænkning af bistandsstrategier

En sådan omlægning af strategien til begrænsning af fattigdom er en del af en politisk proces, som i høj grad skabes i en indenlandsk proces med politisk debat og offentlig handling. Donorer kan hjælpe i denne proces, men de kan ikke erstatte den. Donorerne må selv kaste strukturtilpasningsreformerne over bord og overveje, hvordan de får givet første prioritet til strukturændringer i udviklingslandene, og hvordan de kan støtte i stedet for at hindre denne proces (Boyce 2004). Det vil kræve en forandring ikke bare i retningen men i perspektiverne for bistandspolitikken. Denne villighed til at gentænke bistandsstrategierne vil give en antydning af, hvorvidt fattigdomsudryddelsen kommer ud af et ærligt engagement fra det internationale samfunds side i at slå til mod årsagerne til de uretfærdigheder, som skaber fattigdom, eller om man bare søger at lette sin samvittighed ved at smide lidt flere bistandspenge i problemerne. Det er civilsamfundene i de udviklede lande, som må bevise deres beslutningstageres sande intentioner. Hvis intentionerne om at udrydde fattigdom er ægte, så burde en global indsats både i den politiske gentænkning og gennem civile handlinger dominere dagsordenen for politiske reformer i de næste ti år.

Strukturelle forandringer kræver i alle lande en forståelse af den politiske økonomi i det samfund, som påvirker rammerne for og modstanden mod forandringer. At forstå denne politiske økonomi vil gøre de indenlandske vælgere, som støtter forandringer, i stand til at bygge koalitioner, som også kan rumme de kræfter, der er fjentlige over for forandringer (Dijkstra 2004). Det internationale samfund bør søge at gøre fælles sag med de kræfter, der arbejder for sociale forandringer i udviklingslandene i kampen for at udrydde fattigdom. Kampen kan ikke begrænses til at korrigere uretfærdighederne i den sociale orden i Den Tredje Verden, men må også omfatte de ulige vilkår, som ligger i den internationale økonomiske orden. Denne globale dimension ligger uden for denne artikels rammer og fortjener en selvstændig behandling

Rehman Sobman er pensioneret professor i økonomi og grundlægger af Centre for Policy Dialogue, Bangladesh

Oversat af Ellen-Marie Bentsen

Litteratur

Akash, M. M. & Sobhan, Rehman. Under publicizing. *International Development Agencies and Strategies for Poverty Reduction: Perspectives on Structural Change*. Dhaka: South Asia Centre for Policy Studies.

Birdsall, Nancy. 2001. *The Role of the Multilateral Development Banks in Emerging Market Economies*. Report of the Commission on the Role of the MDBs in the EMEs. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.

Boyce, James K. 2004. Unpacking Aid. I *Catalysing Development? A Debate on Aid*, eds. Jan P. Pronk et al. Oxford: Blackwell.

Cassen, Robert. 1994. *Does Aid Work*. Oxford: Clarendon Press.

DFID. 1997. *Eliminating World Poverty: A Challenge for the 21st century*, London: Department for International Development.

DFID. 2000. *Eliminating World Poverty: Making Globalisaiton Work for the Poor*. London: Department for International Development.

Dijkstra, A. Geske. 2004. The Effectiveness of Policy Conditionality: Eight Country Experiences. I *Catalysing Development? A Debate on Aid*, eds. Jan P. Pronk et al. Oxford: Blackwell.

Emmirij, Louis, Richard Jolly & Thomas G. Weiss. 2001. *Ahead of the Curve? UN Ideas and Global Challenges*. Indianapolis: Indiana University Press.

Hayter, Teresa. 1985. *Aid: Rhetoric and Reality*. London: Pluto Press.

Hout, Will. 2004. Good Governance and Aid. I *Catalyzing Development? A Debate on Aid*, eds. Jan P. Pronk et al. Oxford: Blackwell.

Lerrick, Adam. 2004. Opening a Back Door to Foreign Aid: The SDR Department at the IMF. *Quarterly International Economics Report*. September 2004. Pittsburg: Gailliot Center for Public Policy, Carnegie Mellon.

Meltzer, Alan. 2000. *Report of the International Financial Institutions Advisory Commission*. Report to the United States Congress, Washington D.C.

Ministry of Foreign Affaris, Norway. 2004. *White Paper on Norwegian Development Policy*. Oslo: Ministry of Foreign Affairs.

OECD. 2001. *Policy Guidelines on Poverty Reduction*. Paris: OECD.

Petras, James & Henry Veltmeyer. 2004. Age of Reverse Aid: Neo-Liberalism as a Catalyst for Regression. I *Catalysing Development? A Debate on Aid*, eds. Jan. P. Pronk et al. Oxford: Blackwell.

Rodrik, Dani. 1999. *The New Global Economy and Developing Countries: Making Openness Work*. Washington D.C.: Overseas Development Council.

Singh, Ajit. 2004. Aid Conditionality and Development. I *Catalysing Development? A Debate on Aid*, eds. Jan P. Pronk et al. Oxford: Blackwell.

Sobhan, Rehman. 1990. *From Aid Dependence to Self-Reliance: Development Options for Bangladesh*. Dhaka: University Press.

Sobhan, Rehman. 2001. Eradicating Rural Poverty: Moving from a Micro to a Macro Policy Agenda. IFAD Public Lecture. Rome: IFAD.

Sobhan, Rehman. 2004. The Political Economy of Aid. I *Revisiting Foreign Aid: An Independent Review of Bangladesh's Development*. Dhaka: University Press.

Williamson, John. 1997. The Washington Consensus Revisited. I *Economic and Social Development in the XXI Century*, ed. Louis Emmirij. Baltimore: John Hopkins University Press.

World Bank. 1998. *Assessing Aid: What Works, What Doesn't, and Why?*. Oxford: Oxford University Press.

World Bank. 2000. *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*. New York: Oxford University Press.

World Bank. 2001. *World Development Report 2002: Building institutions for Markets*. New York: Oxford University Press.

